

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Viite VN/20733/2020

Tampereen yliopiston lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi tutkimustietovarannosta (toinen lausuntokierros)

Tampereen yliopisto kiittää mahdollisuudesta kommentoida luonnosta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi tutkimustietovarannosta.

Lakiesityksen jatkovalmistelussa on kiitettävällä tavalla korjattu ensimmäisellä lausuntokierroksella esiin tuotuja puutteita lainvalmistelussa. Lakiesitys täyttääkin nykymuodossaan hyvin alkuperäisen tavoitteensa Suomessa tehtävän tutkimuksen ja tutkimusjärjestelmän julkaistujen metatietojen yhdenmuistamisen, ajantasaisiamisen ja tiedon laadun parantamisen sekä tämän kautta saavutettavat hyödyt. Lakiesitys myös selkeyttää sitä oikeusperustaa, joka liittyy tietojen siirtämiseen lähdejärjestelmistä tutkimustietovarantoon ja siirrettävien tietojen käsittelyyn ja julkisuuteen.

Tampereen yliopisto haluaa kuitenkin erikseen kiinnittää huomion seuraaviin seikkoihin:

Tutkimustietovarannon ohjausrakenne. Lakiesityksen perusteluissa mainitaan kaksi kertaa (s. 30 ja 31) tutkimustietovarannon ohjausryhmä mutta ei avata tämän toimielimen rakennetta ja tehtäviä. Ohjausryhmällä viitattaneen Opetus- ja kulttuuriministeriön asettamispäätöksen (VN/9531/2021) *Tutkimushallinnon tietovirtojen ja tutkimustietovarannon ohjausryhmän asettaminen* mukaiseen määräaikaiseen toimielimeen. Tämä tulisi kirjata selkeämmin lakiesityksen perusteluihin. Tutkimustietovarannon ohjausryhmällä on keskeinen rooli palvelun käytännön toiminnan toteuttamisessa ja kehittämisessä, vaikkakin tietovarannon tosiasiallinen ohjausvalta on lakiesityksen mukaisesti Opetus- ja kulttuuriministeriöllä.

Tietojen laadunvarmistus. Lakiesityksen 6 §:ssä annetaan Opetus- ja kulttuuriministeriölle mahdollisuus muokata ja yhdistellä tutkimustietovarantoon tallennettuja tietoja niiden laadun ja hyödynnettävyyden parantamiseksi. Muokatut tiedot myös välitetään lähdejärjestelmiin. Kaikissa tutkimustietojärjestelmissä ei kuitenkaan ole ns. kirjoitettavaa rajapintaa, joten tietojen automaattinen siirtäminen tutkimustietovarannosta lähdejärjestelmiin kuvatulla tavalla ei ole välttämättä mahdollista. Tietojen laadun varmistamisen kannalta on tärkeää käytännön toimin varmistaa, ettei synny tilannetta, jossa tutkimustietovarannossa ja lähdejärjestelmässä olisi keskenään ristiriitaisia tietoja. Kokemus on lisäksi osoittanut, että lähdejärjestelmän tietojen automaattinen rikastaminen julkaisijoiden tietokannoista johtaa usein laatuongelmiin ja niiden korjaaminen vaatii manuaalista lisätyötä.

Lisäksi on todettava, että lakiesityksen 3 §:ssä mainituista tutkimustietovarannossa mahdollisesti säilytettävistä tiedoista ei tällä hetkellä suoriteta validointia eli laadunvarmistusta kuin julkaisutietojen osalta. Pelkkien julkaisutietojen validoiminen vaatii jo nykyisellään merkittäviä resursseja ja kansallisesti tasalaatuisen tiedon tuottaminen on haastavaa. Tiedonkeruun laajentaminen muihinkin tutkimus-

07.07.2021

tuotoksiin ja lakiesityksen 5 §:ssä tutkimustoimijoille asetettu huolellisuusvelvoite lisää tätä haastetta ja resursoinnin tarvetta entisestään. Tutkimustietovarannon tavoite säästää tutkijoiden ja tutkimushallinnon työaikaa ja kustannuksia on pitkän aikavälin tavoite ja sen saavuttaminen todennäköisesti tarkoittaa ainakin tutkimushallinnon osalta lyhyellä aikavälillä kustannusten nousua.

Tutkimustietovarantoon liittymisen vapaaehtoisuus. Lakiehdotuksen perusteluissa (s. 33) todetaan, että "[t]ietojen toimittamisesta tutkimustietovarantoon ei ole tarkoituksenmukaista säätää velvoittavaa, koska tutkimustoimijat ovat hyvin erityyppisiä, tietojen laatu tutkimustoimijoiden tietojärjestelmissä on vaihtelevaa ja tutkimustoimijoiden käytännöt tietojen keräämisessä ovat erilaisia. [...] Tietokokonaisuutta pystytään yhteistyössä tiedontoimittajien kanssa suunnittelemaan joustavasti vapaaehtoisuuden pohjalta, koska tutkimustietovaranto palvelee kaikkien tutkimustoimijoiden intressiä." Koska yliopistot jo nykyisellään ovat esimerkiksi tulossopimusten kautta velvollisia toimittamaan julkaisutiedot Opetus- ja kulttuuriministeriölle, on oletettavaa, että ainakin yliopistojen osalta tutkimustietovarantoon liittymisen on käytännössä velvoittavaa, ei vapaaehtoista.

Tutkimussuunnitelmien ja niihin verrattavien asiakirjojen säilyttäminen tutkimustietovarannossa. Lakiesityksen 6 §:n 3 momentin 7 kohdan mukaan tutkimustietovarantoon on mahdollista tallettaa myös tutkimussuunnitelmia. Lakiesityksen perusteluissa (s. 36-37) todetaan, että tutkimussuunnitelmiin on tarkoitus käyttää sanalouhintaa luokittelutietojen ja sitä kautta tilastojen julkaisujen ja hakutoiminnallisuuksien parantamiseksi. Tilastojen julkaisu ja hakutoiminnallisuuksien parantaminen toteutetaan siten, ettei julkisuuslain 24 §:n 21 kohdassa määriteltyä salassapitovelvoitetta rikota. Kuvattujen hyötyjen lisäksi lakiesityksessä ei arvioida niitä riskejä, jotka liittyvät kaikkien Suomessa tuotettujen tutkimussuunnitelmien ja niihin verrattavien asiakirjojen, kuten aineistonhallintasuunnitelmien, kokoamiseen yhteen tietojärjestelmään. Viime aikoina ilmi tulleisiin tietomurtoihin peilaten tällaisen asiakirjamassan vuotamisella julkisuuteen tai päätymisellä vihamielisen toimijan haltuun olisi valtava kielteinen merkitys Suomessa tehtävän tutkimuksen edellytyksiin. Mikäli tutkimussuunnitelmia ja niihin verrattavia asiakirjoja halutaan säilyttää tutkimustietovarannossa, tulee arvioida, onko tarpeen säätää laissa tutkimustietovarannon taustajärjestelmien tietosuoja- ja tietoturvaominaisuuksista (vrt. Laki sosiaali- ja terveystietojen toissijaisesta käytöstä).

Mari Walls
rehtori

Valmistelija Turcka Näppilä, erityisasiantuntija, Avoimen tutkimuksen palvelut

Allekirjoitus Asiakirja on sähköisesti allekirjoitettu Tampereen yliopiston asianhallintajärjestelmässä. Allekirjoituksen oikeellisuuden voi todentaa Tampereen yliopistolta.